

© Copyright 2011 Uitgeverij Lambo bv Arnhem

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een automatisch gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, digitaal door fotokopieën of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Modernisme, Inleiding

Het modernisme in de 20^e eeuw

Iedereen kent wel het woord 'modern'. Het betekent: 'van deze tijd, snel, nieuw, zakelijk, functioneel'. In verband met de kunsten heeft het 'modernisme' betrekking op avant-gardekunst uit de eerste helft van de twintigste eeuw.

De moderne samenleving ontstaat al aan het eind van de negentiende eeuw, grotendeels onder invloed van de groei van de techniek. In het westen zijn dan overal nationale staten ontstaan: staten met een centraal gezag, uitgeoefend door een ambtenarenapparaat (bureaucratie). In die nationale staten wordt de macht gecontroleerd door de politie en het leger. Er wordt groot belang gehecht aan nieuwe zaken als goed onderwijs, volksgezondheid en pensioenen. Beroepsgroepen als organisatiedeskundigen, architecten, kunstenaars en ingenieurs vormen de nieuwe maatschappelijke elites – bevoorrechte mensen in de samenleving – en houden krachtige pleidooien voor

rationalisering en modernisering. Ze pleiten voor het gebruik van nieuwe materialen en productietechnieken. Door de vlucht die de techniek neemt zijn er ineens allerlei toepassingen mogelijk van elektriciteit, nieuwe communicatiemiddelen en synthetische chemie. De auto verdringt de paardenkracht en voegt samen met de nieuwe communicatietechnieken een nieuwe dimensie van snelheid toe aan het leven. De toepassing van nieuwe synthetische materialen maakt een moderne vormgeving van apparaten en meubels mogelijk. Nauw verbonden met de toepassing van de nieuwe technieken is het ontstaan van netwerken, waardoor die technieken zo invloedrijk kunnen worden. Benzinepompen en garages bijvoorbeeld zorgen ervoor dat de auto's blijven rijden. Op het gebied van de architectuur is de toepassing van betonskeletbouw een grote stap voorwaarts. Deze techniek dwingt architecten tot rationele of functionele bouw. De schoonheid van gebouwen wordt voortaan gezocht in soberheid: architecten laten versieringen zo veel mogelijk weg. De ontwikkeling van al die nieuwe technieken heeft ook zijn weerslag op de kunsten: zo is de ontwikkeling van het moderne theater en de bioscoopfilm ondenkbaar zonder elektriciteit.

Armoede en uitbuiting

Terwijl de bovengenoemde elites zich bezighouden met de modernisering, gaat veel daarvan aan het gewone volk voorbij. De meeste burgers hebben aan het begin van de twintigste eeuw hun handen vol aan overleven. Hun omstandigheden zijn slecht en ze hebben weinig geld. In een stad als Amsterdam leven grote gezinnen in piepkleine appartementjes drie hoog voor of drie hoog achter, zonder goede sanitaire voorzieningen. Mensen werken voor een hongerloontje en kunnen om de kleinste reden hun baan verliezen: voor hen tien anderen. Sociale zekerheid is er niet. Velen zijn aangewezen op liefdadigheid. Men heeft nauwelijks ergens recht op, vrouwen nog minder dan mannen. Duizenden mensen emigreren naar de Verenigde Staten omdat ze hopen in het land van onbegrensde mogelijkheden meer kansen te vinden. Bij veel arbeidersgezinnen gaat een flink deel van het weekloon regelmatig op in de kroeg op de hoek. Arbeiders zijn op zoek naar verstrooiing na hun harde werktijd. In sommige grote kroegen wordt gezongen en gedanst. Later wordt er in deze 'music halls' komisch

toneel gespeeld, worden er (toegankelijke) operaklassiekers gezongen en worden er shows gehouden waarin mannen vrouwen imiteren en andersom. Een grote aantrekkingskracht gaat uit van de bioscopen die in alle grote steden verrijzen. De films zijn gericht op een zo groot mogelijk publiek. De opkomst van de film luidt de massacultuur in die tijdens de tweede helft van de twintigste eeuw tot bloei zal komen.

Kunst voor de elite

Kunst is vooral geliefd bij de burgerlijke elite. Zij houdt het meest van wat bekend is. Dat wil zeggen: goed gelijkende geschilderde portretten en landschappen. 's Avonds bezoekt men het liefst romantische balletvoorstellingen of uitvoeringen van klassieke symfonieën. De elite woont in grote stadsvilla's, gebouwd in een neoclassicistische stijl, en richt haar huizen in met dure stijlmeubelen. Ook de huizen in de stijl van de Art Nouveau of Jugendstil, vernieuwend rond 1900, zijn populair. Wat moderne kunstenaars maken, spreekt ze helemaal niet aan. De film *Titanic* uit 1997 (met Leonardo di Caprio en Kate Winslet) geeft een goed beeld van de leefgewoonten en omstandigheden van de rijke elite uit die tijd. In de film vertelt een van de rijke hoofdrolspelers dat hij een paar schetsen van de schilder Picasso heeft gezien. Hij vindt ze maar niets. Waarschijnlijk zou hij de haren uit zijn hoofd getrokken hebben als hij erachter was gekomen dat die schetsen later een vermogen waard zouden zijn.

De kunstenaar wordt zelfstandig

Tot ongeveer 1850 werd de kunst sociaal-economisch bepaald door rijke opdrachtgevers, zoals de kerk, stadsbesturen, rijke koopmansfamilies en vorstenhuizen. Kunst werd gemaakt op bestelling; daar lag het bestaansrecht van de kunst. Kunstenaars moesten zich voegen naar de wensen van hun kopers. De rijken die in kunst investeerden, hadden er bovendien groot belang bij dat hun investering niet in waarde zou dalen. De oude kunst had zich in dat opzicht al bewezen, vandaar dat daar nog altijd de meeste interesse naar uitging.

In de moderne tijd krijgen kunstenaars er moeite met het idee dat kunst moet vasthouden aan overgeleverde tradities. De kunstenaar gedraagt zich steeds meer autonoom (zelfstandig). Hij wil niet langer afhankelijk zijn van de normen en waarden die van hogerhand worden opgelegd, en die bovendien uit vroegere tijden stammen. Hij kiest zijn eigen onderwerpen en beeldende middelen, aansluitend bij de tijd waarin hij zelf leeft. Financieel is hij afhankelijk van de vrije markt en het overheidsbeleid, maar op artistiek gebied geniet hij in principe alle vrijheid. Rond 1900 zijn er steeds meer kunstenaars die hun werk bevrijden van oude inhouds- en vormgevingsprincipes. Kunstwerken hoeven niet meer gebaseerd te zijn op literaire werken of politieke of religieuze idealen. Er komt een abstracte beweging op gang. Nu er geen opdrachtgevers meer zijn, moet kunst voortaan 'aan de man' gebracht worden. Er komen 'kunstmakelaars' op: galeriehouders en impresario's. De beroemdste impresario is misschien wel de Russische Diaghilev, die bij zijn Ballets Russes in Parijs spraakmakende voorstellingen maakt met zeer sterke casts.